

Problemy i poglądy

Dr Małgorzata Iwanicz-Drozdowska

KRYTERIA OCENY STANU ZAGROŻENIA NIEWYPŁACALNOŚCIĄ – UMIEJSCOWIENIE PROBLEMU I PROPOZYCJE ZMIAN¹⁾

1. Możliwości pomiaru wypłacalności banków

Stwierdzenie, czy bank jest wypłacalny, nie należy do łatwych zadań. Według literatury ekonomicznej bank jest wypłacalny, jeżeli wartość jego aktywów przewyższa wartość zobowiązań. Można wyróżnić dwa podejścia w ocenie wypłacalności:

- 1) tradycyjne – oparte na danych księgowych (często zmodyfikowanych),
- 2) rynkowe – oparte na rachunkowości według wartości rynkowej (*market value accounting*).

W pierwszym przypadku bank uznaje się za wypłacalny, jeżeli wartość księgową jego aktywów jest większa od wartości księgowej jego zobowiązań – bank ma wtedy dodatnią wartość netto. W podejściu rynkowym uważa się, że bank jest wypłacalny, jeżeli wartość rynkowa jego aktywów przewyższa wartość rynkową jego zobowiązań, tj. występuje dodatnia ekonomiczna wartość netto. Pod pojęciem wartości rynkowej rozumie się wartość bieżącą (*present value – PV*) przepływów pieniężnych z poszczególnych pozycji aktywów i zobowiązań.

Podejście tradycyjne przeważa od dłuższego czasu w regulacjach nadzorczych, drugie zaś stosują niektóre banki komercyjne w krajach rozwiniętych. Nie jest ono jednak powszechne, chociaż wielu autorów wskazuje na jego przewagę nad podejściem tradycyjnym²⁾. Zbadanie poziomu adekwatności kapitałowej banku jest bardzo ważnym zadaniem dla władz nadzorczych, jest ona bowiem jednym z czynników określających stopień bezpieczeństwa banku.

Jak wspomniano, władze nadzorcze wybrały do pomiaru wypłacalności banków podejście tradycyjne – bada się bowiem, czy skala i ryzyko działalności banków znajdują odpowiednie zabezpieczenie w posiadanej przez nie bazie kapitałowej. Miara, która pomaga to ocenić, jest współczynnik wypłacalności, będący – w pierwotnej postaci – relacją funduszy własnych banku do aktywów i zobowiązań pozabilansowych ważonych ryzykiem. Taką jego konstrukcję przyjęły międzynarodowe gremia nadzorcze w 1988 r.³⁾, kładąc szczególnie nacisk na to, aby ryzyko kredytowe miało od-

---

Bezpieczny Bank

---

powiednie pokrycie w funduszach własnych. Przez prawie 13 lat podejście do pomiaru adekwatności stopniowo zmieniało się, ponieważ coraz większe znaczenie zaczęły odgrywać inne rodzaje ryzyka. Jako najważniejsze modyfikacje i propozycje modyfikacji należy uznać:

- ❖ włączenie do pomiaru adekwatności ryzyka rynkowego⁴⁾,
- ❖ oparcie pomiaru adekwatności na trzech uzupełniających się filarach⁵⁾:
  - 1) pierwszym – w dużej mierze już znanym, tj. ustaleniu minimalnych wymogów w zakresie adekwatności kapitałowej obejmującej różne rodzaje ryzyka,
  - 2) drugim – dającym władzom nadzorczym dodatkowe zadanie polegające na ocenie, czy fundusze własne, jakie bank posiada, są wystarczające do zakresu i ryzyka jego działalności (tzw. nadzorcze badanie adekwatności kapitałowej),
  - 3) trzecim – akcentowanym coraz częściej przez nadzorców, a mianowicie dyscyplinie rynkowej.

W filarze I Komitet Bazylejski zaproponował – oprócz zmiany zasad ustalania wag ryzyka – objęcie pomiarem adekwatności kapitałowej „nowych” rodzajów ryzyka. Obecnie obowiązujące uregulowania uwzględniają szeroko rozumiane ryzyko kredytowe oraz ryzyko rynkowe. Zaproponowano⁶⁾ włączenie do kalkulacji współczynnika adekwatności kapitałowej ryzyka operacyjnego, w filarze II zaś badane byłoby ryzyko stopy procentowej tkwiące w niehandlowej części bilansu banku⁷⁾. Filar II ma pozwolić władzom nadzorczym na zindywidualizowanie oceny adekwatności kapitałowej w zależności od profilu ryzyka i zakresu działalności banku, filar III zaś ma wzmocnić nadzór nad bankami w związku z wykorzystywaniem mechanizmów dyscypliny rynkowej. Warto nadmienić, że dyscyplina rynkowa może być wykonywana tylko przez niezabezpieczonych wierzycieli banku.

Jak widać, podejście władz nadzorczych do określania minimalnych wymogów kapitałowych zmieniło się dosyć istotnie, a wprowadzenie filarów II i III można traktować jako posunięcie w celu oderwania się od ściśle sparametryzowanych rozwiązań. Komitet Bazylejski proponuje przyjęcie jako daty granicznej do implementacji nowej Umowy Kapitałowej 2004 r.

W Polsce do 31 marca br. pomiar adekwatności kapitałowej bazował na rozwiązaniach przyjętych przez Komitet Bazylejski w 1988 r., które w pełni zostały włączone do naszego systemu regulacyjnego w 1999 r. Od 31 marca do pomiaru adekwatności kapitałowej włączono ryzyko kursu walutowego. Trwają prace nad włączeniem kolejnych komponentów ryzyka rynkowego do pomiaru adekwatności. Niewątpliwie implikuje to sposób podejścia do oceny zagrożenia niewypłacalnością.

2. Przesłanki zmian

Jak wspomniano powyżej, określenie, czy bank jest wypłacalny, nie jest łatwe, ale jeszcze trudniej przewidzieć, czy może wystąpić zagrożenie niewypłacalnością, co leżało u podstaw prac prowadzonych w BFG.

Wskazuje się, że dobre rezultaty w restrukturyzacji banków można osiągnąć wówczas, kiedy akcję „wzmacniająco-pomocową” podejmuje się dostatecznie wcześniej, bez czekania na ewidentną utratę wypłacalności, oraz że najbardziej skuteczną jest pomoc finansowa na przejęcie przedsiębiorstwa bankowego, jego części lub połącze-

---

Problemy i poglądy

---

nie banku z innym bankiem. Doświadczenia zagranicznych systemów bankowych, które podlegały restrukturyzacji, potwierdzają tę tezę.

W prawie 6-letnim okresie funkcjonowania BFG można wyróżnić dwie fazy:

- 1) faza I, w której zagrożenie banków, głównie w sektorze banków spółdzielczych, miało charakter masowy,
- 2) faza II, w której utrata bądź możliwość utraty wypłacalności ma charakter indywidualny.

W pierwszej fazie – na początku istnienia BFG – działalność pomocowa miała przede wszystkim charakter „stabilizujący” z uwagi na trudną sytuację sektora bankowego. Celem było więc stwierdzenie niebezpieczeństwa niewypłacalności i określenie szans banku na uzdrowienie. W tym okresie fundusz intensywnie angażował się w procesy sanowania oraz restrukturyzacji banków, w których występowało niebezpieczeństwo niewypłacalności, a jednocześnie istniała szansa na trwałą poprawę kondycji finansowej i bezpieczeństwa ich działania.

W drugiej fazie działalność pomocowa nie obejmuje tak dużej liczby podmiotów. Udział Funduszu w procesach uzdrowienia sektora bankowego nie ma już więc charakteru masowego. Wymaga to innego podejścia do oceny zagrożenia niewypłacalnością, a mianowicie dążenia do określenia z wyprzedzeniem możliwości utraty wypłacalności. Potrzebna jest zatem zindywidualizowana ocena prawdopodobieństwa wystąpienia takiego stanu.

Kolejnym argumentem za zmianą podejścia do oceny stanu zagrożenia niewypłacalnością są bogate doświadczenia Funduszu w zakresie działalności pomocowej. Prawie 6-letni okres funkcjonowania BFG, w trakcie którego wprowadzano i rozwijano instrumentarium jej prowadzenia (ukształtowane zasady i mechanizmy działania Funduszu, procedury wewnętrzne, Komitet ds. Opiniowania Wniosków Pomocowych), oraz zdobyte doświadczenia dają coraz silniejszą podstawę do zindywidualizowanej oceny prawdopodobieństwa utraty wypłacalności.

Istotnym czynnikiem przemawiającym również za zindywidualizowaniem oceny są doświadczenia zagraniczne, które wskazują, iż naczelną zasadą, kierującą działalnością instytucji gwarantujących depozyty jest zasada niższego kosztu (*least cost principle*) połączona ze zindywidualizowaną oceną, czy „tańsze” jest ratowanie banku czy też ogłoszenie jego upadłości. Zasada ta obowiązuje też w polskim systemie gwarantowania depozytów, a za celową można uznać rezygnację z ustalania dodatkowych warunków ograniczających.

Wymienione powyżej argumenty wskazują więc na potrzebę zmodyfikowania kryteriów oceny stanu niebezpieczeństwa niewypłacalności banków. Fundusz ocenia, czy aktualnie będą występować nietypowe (indywidualne) przypadki sytuacji kryzysowych w bankach. Obowiązujące kryteria oceny stanu zagrożenia niewypłacalnością nie w pełni pozwalają na zindywidualizowaną ocenę możliwości utraty wypłacalności przez bank.

3. Procedura przyznawania pomocy finansowej

Na początku prac nad modyfikacją kryteriów zaproponowano przebieg procedury przyznawania pomocy przez BFG (zob. rys. 1).

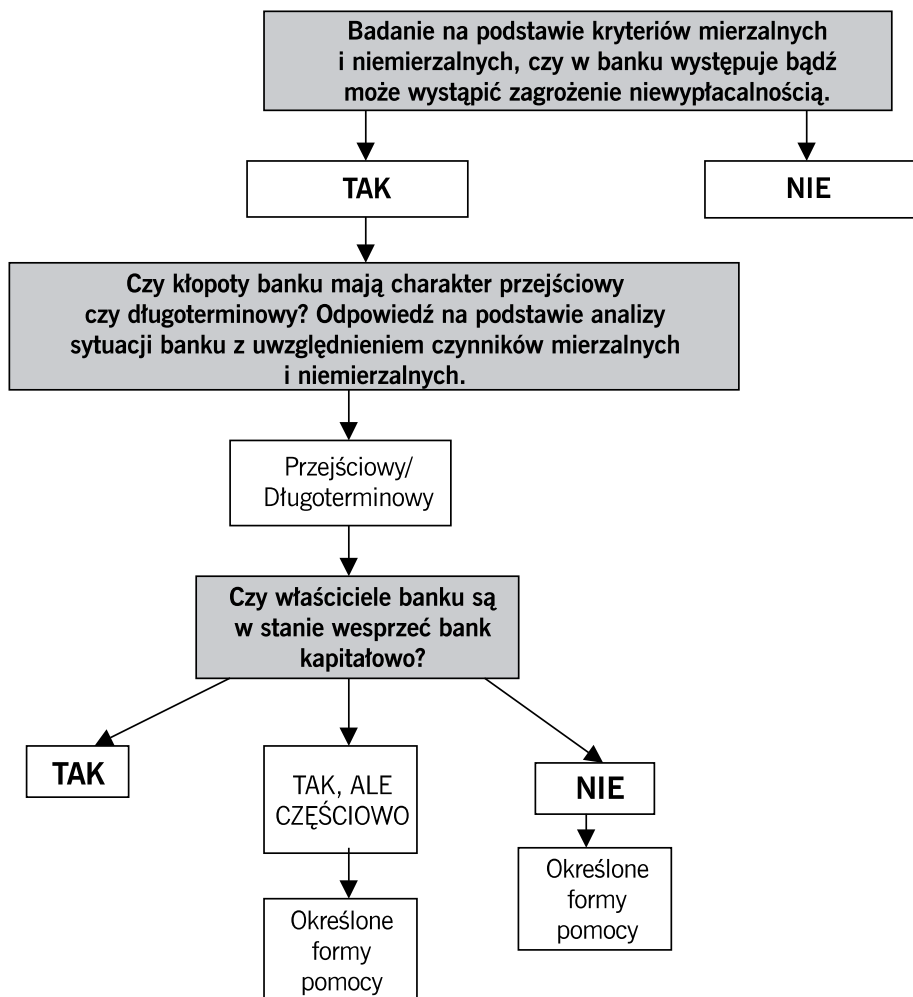

Bezpieczny Bank

Rysunek 1

Procedura przyznawania pomocy finansowej przez BFG

Uwaga: Forma pomocy powinna być uzależniona od horyzontu czasowego kłopotów banku i możliwości kapitałowych akcjonariuszy.

Problemy i poglądy

Proponowana procedura przyznawania pomocy przez Fundusz przewiduje dwa etapy:

- ❖ I etap obejmuje analizę ekonomiczno-finansową na podstawie kryteriów mierzalnych i niemierzalnych, w celu określenia, czy w banku występuje bądź może wystąpić zagrożenie niewypłacalnością. W przypadku niestwierdzenia zagrożenia niewypłacalnością wnioski nie podlegają dalszym procedurom. Gdy stwierdzi się występowanie bądź możliwość wystąpienia niebezpieczeństwa niewypłacalności, następowaloby przejście do II etapu.
- ❖ II etap powinien obejmować ocenę horyzontu czasowego problemów finansowych banku (czy będą one krótko- czy długoterminowe), możliwości dofinansowania przez akcjonariuszy oraz określenie formy pomocy. Można wyróżnić trzy możliwości wsparcia kapitałowego banku przez jego właścicieli:
  1. właściciele banku są w stanie wesprzeć bank kapitałowo,
  2. właściciele banku nie mogą w pełni wesprzeć go kapitałowo,
  3. właściciele banku nie są w stanie samodzielnie go wzmocnić.

W pierwszym przypadku pomoc Funduszu nie jest bankowi potrzebna, natomiast w dwóch pozostałych, z uwzględnieniem aktywnego szukania przez bank inwestora – pomoc zewnętrzna jest uzasadniona. Propozycja taka może być poparta doświadczeniami szwedzkimi⁸⁾.

Powołana w czasie trwania kryzysu bankowego Komisja Wspierania Banków (BSA – *Bank Support Authority*) konsultowała z bankiem centralnym i nadzorem bankowym wszystkie istotne kwestie związane z udzielaniem bankom pomocy. Komisja korzystała z doświadczeń krajów, które wcześniej przechodziły kryzys bankowy (USA i Norwegia). Banki – ubiegając się o pomoc – były poddawane ocenie i przydzielano je do jednej z trzech kategorii: „A”, „B” bądź „C”.

Banki zakwalifikowane do kategorii „A” wykazywały możliwość obniżenia współczynnika wypłacalności poniżej 8%, przy czym możliwe było przywrócenie jego poziomu do wymaganej wielkości. Problemy banków z grupy „A” powinny być rozwiązywane przez akcjonariuszy z ewentualną czasową gwarancją BSA, mającą na celu podtrzymanie zaufania do banku.

W przypadku banków z grupy „B” sytuacja przedstawiała się gorzej. Współczynnik wypłacalności mógł spaść poniżej wymaganej granicy, poprawa sytuacji zaś była możliwa w dłuższej perspektywie. Banki zakwalifikowane do kategorii „B” wymagały pomocy ze strony państwa w postaci pożyczki bądź zasilenia kapitałowego, jeżeli akcjonariusze banku nie byli w stanie wzmocnić banku samodzielnie. Przetrwanie banku na rynku było możliwe w długim terminie, ale bank potrzebował wsparcia w krótszej perspektywie. Pomoc BSA miała polegać na udzieleniu gwarancji i, w razie kłopotów z wypłacalnością, na zwiększeniu kapitałów banku.

Banki z grupy „C” nie były w stanie osiągać zysków i utrzymać na odpowiednim poziomie współczynnika wypłacalności, ich kapitał zaś był stopniowo redukowany przez generowane straty. Rozwiązaniem mającym na celu ratowanie banków było wydzielenie z nich złych aktywów i albo zapewnienie ich dalszego samodzielnego funkcjonowania, albo połączenie z innymi bankami.

Istotne dla przyjęcia odpowiedniego rozwiązania było określenie rzeczywistej kondycji banków. Pierwszy krok polegał na przeprowadzeniu rygorystycznej wyceny

---

Bezpieczny Bank

---

posiadanych przez bank aktywów, co z kolei pozwalało ocenić wartość bazy kapitałowej banku. Jeżeli wycena rynkowa banku wskazywała na to, że – z ekonomicznego punktu widzenia – inwestycja w bank jest nieuzasadniona, wtedy pozostawała tylko pomoc ze strony państwa. W takim przypadku ważne było określenie zasad zwrotu uzyskanych przez bank środków oraz określenie horyzontu jego prywatyzacji. Udzielenie pomocy przez państwo wymagało spełnienia przez bank dodatkowych warunków, które głównie odnosiły się do redukcji kosztów działania, np. przez zmianę struktury organizacyjnej oraz wprowadzenie bardziej efektywnych systemów kontroli wewnętrznej i zarządzania ryzykiem.

W dalszej części niniejszego opracowania skupiono się tylko na prezentacji kryteriów oceny stanu zagrożenia niewypłacalnością, bez odwołań do innych zagadnień istotnych w całej procedurze przyznawania pomocy finansowej, uznając iż każde z nich mogłoby stanowić temat odrębnej dyskusji.

4. Kryteria oceny stanu zagrożenia niewypłacalnością

4.1. Stan obecny

Obecnie działalność pomocowa Bankowego Funduszu Gwarancyjnego jest prowadzona na podstawie przepisów ustawy o BFG, uchwały Rady Funduszu nr 35/97 oraz innych wewnętrznych regulacji. W dotychczasowej praktyce niebezpieczeństwo niewypłacalności banku wnioskującego o pomoc określa się w wyniku analizy sytuacji ekonomiczno-finansowej banku przy zastosowaniu mierników zawartych w znowelizowanej uchwale Rady Funduszu nr 35/97 z 20 listopada 1997 r. Fundusz wybrał 6 wskaźników stosowanych odpowiednio dla banków komercyjnych i spółdzielczych, z uwzględnieniem następujących wartości progowych:

- 1) współczynnik wypłacalności (poniżej 7%),
- 2) stosunek straty skumulowanej do sumy funduszy własnych podstawowych i uzupełniających (powyżej 30%),
- 3) zwrot na aktywach ROA (poniżej 0,7 wartości średniej dla sektora),
- 4) stosunek należności zagrożonych od sektora niefinansowego i budżetowego do należności ogółem od sektora niefinansowego i budżetowego (powyżej 1,2 wartości średniej dla sektora),
- 5) wskaźnik obciążenia wyniku na działalności bankowej kosztami działania (powyżej 1,2 wartości średniej dla sektora),
- 6) przyrost rezerw celowych w stosunku do wyniku na działalności bankowej (powyżej 1,2 wartości średniej dla sektora).

W uchwale nie określono, ile kryteriów (co najmniej) bank powinien spełniać, aby można było stwierdzić występowanie stanu zagrożenia niewypłacalnością. Za kluczowy miernik można uznać współczynnik wypłacalności. Wymienione powyżej mierniki pozwalają na ocenę wypłacalności (wskaźniki 1 i 2), efektywności (wskaźniki 3 i 5) oraz jakości należności (wskaźniki 4 i 6). Są to niewątpliwie sfery istotne dla całościowej oceny kondycji banku.

Problemy i poglądy

4.2. Propozycje zmian

Podstawowym zadaniem powołanego w BFG zespołu problemowego było zmodyfikowanie kryteriów oceny stanu zagrożenia niewypłacalnością. Założono, iż ocena stanu zagrożenia niewypłacalnością byłaby oparta na dwóch grupach kryteriów: ilościowych i jakościowych.

Przy określaniu stanu zagrożenia niewypłacalnością wyróżniono dwie podstawowe sytuacje, kiedy:

- ❖ niebezpieczeństwo niewypłacalności już występuje (sytuacja I),
- ❖ niebezpieczeństwo niewypłacalności może wystąpić (sytuacja II).

W sytuacji I bank jest już w stanie zagrożenia niewypłacalnością, o którym świadczy poziom adekwatności kapitałowej niższy niż 8%. Przyjęcie takiej wartości granicznej wynika z uznawania jej zarówno przez międzynarodowe, jak i polskie władze nadzorcze za minimum bezpieczeństwa. Jeżeli więc bank tego minimum nie spełnia, wtedy należy uznać, iż utracił wypłacalność.

Jeżeli wystąpiłby przypadek zagrożenia niewypłacalnością w banku, który prowadzi działalność w okresie krótszym niż 2 lata, wtedy należy uwzględnić wyższe wymogi w tym zakresie określone ustawowo dla banków (odpowiednio 15% w pierwszym i 12% w drugim roku działalności).

Sytuacja II odnosi się do przypadku, kiedy bank nie utracił jeszcze wypłacalności, ale występuje prawdopodobieństwo jej utraty. Zadaniem Funduszu jest wtedy zbadanie, czy bank rzeczywiście może utracić wypłacalność. Wymaga to przeprowadzenia zindywidualizowanej oceny banku. Proponuje się oparcie jej zarówno na kryteriach mierzalnych, jak i niemierzalnych. W grupie kryteriów mierzalnych ustalono 10 wskaźników, które będą pomocne przy ustaleniu możliwości wystąpienia stanu zagrożenia niewypłacalnością. 7 z nich miałyby zastosowanie zarówno do banków komercyjnych, jak i spółdzielczych, 2 – wyłącznie dla banków komercyjnych, 1 zaś – wyłącznie dla banków spółdzielczych. Wszystkie proponowane wskaźniki, ich definicje oraz przypisanie do grupy banków zamieszczono w tabeli 1.

Dla wskaźników nie ustalono wartości granicznych, ale ich poziom ma być odnieszony do wartości wskaźników w grupie bliźniaczej bądź w sektorze. Poniżej przedstawiono kluczowe sfery podlegające badaniu.

W przypadku współczynnika wypłacalności oprócz uwzględniania pokrycia ryzyka kredytowego funduszami własnymi, należy uwzględnić wymóg rezerwy oraz wymóg z tytułu ryzyka kursu walutowego⁹⁾. Przy dalszym rozszerzeniu pomiaru adekwatności kapitałowej o nowe rodzaje ryzyka ulegnie to zmianie.

Oprócz wskaźnika adekwatności kapitałowej i wskaźnika dźwigni, do pomiaru wypłacalności służy również wskaźnik straty skumulowanej, który pokazuje, jaka część bazy kapitałowej została zaabsorbowana przez straty poniesione przez bank. Są to miary, które mogą posłużyć do określenia obecnej adekwatności kapitałowej banku (wskaźniki 1–3).

Sześć wskaźników (wskaźniki 4–9) odnosi się do jakości aktywów i zobowiązań pozabilansowych – odzwierciedlają one skalę szeroko rozumianego ryzyka кредито-

Bezpieczny Bank

Tabela 1

Lp.	Wskaźnik	Sposób wyliczenia (definicja)	Dla grupy banków
1.	Współczynnik wypłacalności*	Fundusze własne / Aktywa i zobowiązania pozabilansowe ważone ryzykiem	BK, BS
2.	Wskaźnik dźwigni	Relacja funduszy własnych do sumy bilansowej netto	BK, BS
3.	Wskaźnik straty skumulowanej	Strata skumulowana / Suma funduszy podstawowych i uzupełniających	BK, BS
4.	Wskaźnik jakości aktywów	Należności zagrożone brutto / Należności ogółem brutto; dodatkowo badanie jakości papierów wartościowych lokacyjnych i handlowych oraz finansowego majątku trwałego	BK, BS
5.	Wskaźnik ryzyka kredytowego	Należności zagrożone ogółem brutto / (Aktywa netto + bilansowe rezerwy celowe na należności)	BK, BS
6.	Relacja należności zagrożonych (1-stopa rezerw) do sumy funduszy własnych podstawowych i uzupełniających	(Należności poniżej standardu brutto* 0,8 + należności wątpliwe* 0,5) / Suma funduszy podstawowych i uzupełniających	BK, BS
7.	Wskaźnik jakości zobowiązań pozabilansowych	Zagrożone zobowiązania udzielone / Zobowiązania pozabilansowe udzielone ogółem	BK
8.	Relacje zobowiązań pozabilansowych zagrożonych do sumy funduszy podstawowych i uzupełniających	(Zobowiązania udzielone poniżej standardu brutto* 0,8 + zobowiązania udzielone wątpliwe* 0,5) / Suma funduszy podstawowych i uzupełniających	BK
9.	Udział aktywów pracujących w aktywach ogółem	Aktywa pracujące / Aktywa ogółem netto	BK, BS
10.	Wskaźnik pokrycia aktywów trwałych funduszami podstawowymi i uzupełniającymi	Aktywa trwale netto / Suma funduszy podstawowych i uzupełniających	BS

* Od 31 marca 2001 roku wypłacalność powinna być mierzona w sposób rozszerzony.

wego. Analiza wartości przyjmowanych przez te wskaźniki powinna w wielu przypadkach dać odpowiedź na pytanie, czy istnieje zagrożenie niewypłacalnością. Zła jakość aktywów ogranicza bowiem możliwość generowania przez bank zysków, a tym samym zwiększa prawdopodobieństwo utraty wypłacalności. Szczególnie ważny jest w tym ujęciu wskaźnik 9, który przedstawia udział aktywów pracujących w aktywach ogółem.

Za podstawową kwestię należy wprowadzić ocenę jakości należności, ale w uzasadnionych przypadkach ocena jakości powinna obejmować również papiery

---

Problemy i poglądy

---

wartościowe (zarówno handlowe, lokacyjne, jak i stanowiące finansowy majątek trwały). W przypadku banków komercyjnych istotna jest również ocena jakości zobowiązań pozabilansowych – w bankach spółdzielczych zobowiązania pozabilansowe mają niewielkie znaczenie.

Dwa ze wspomnianych 6 wskaźników (wskaźniki 6 i 8) ukazują stopień odporności bazy kapitałowej banku na straty z tytułu pogorszenia jakości należności i zobowiązań pozabilansowych. To również stanowi istotny sygnał o mogącym wystąpić zagrożeniu niewypłacalnością.

Dodatkowo można rozważyć włączenie do analizy innych – poza kredytowym w podanym powyżej ujęciu – rodzajów ryzyka, które mogą mieć istotny wpływ na wynik finansowy banku.

Wskaźnikiem przypisanym tylko bankom spółdzielczym jest relacja aktywów trwałych do sumy funduszy podstawowych i uzupełniających (wskaźnik 10). Z doświadczeń BFG wynika bowiem, iż występowały przypadki przeinwestowania banków spółdzielczych, co wpływało niekorzystnie na ich sytuację, w tym wypłacalność.

W przedstawionym zestawie wskaźników brakuje wskaźników efektywności, uznano bowiem, że efektywność w dużym stopniu zależy od jakości aktywów i zobowiązań pozabilansowych. Za warte rozważenia jednak można uznać badanie, w jakim stopniu pogorszenie jakości aktywów i zobowiązań pozabilansowych może „pochłoniąć” wynik na działalności bankowej.

Przy określaniu czy bank może utracić wypłacalność, konieczne jest odwołanie się do kryteriów jakościowych, głównie koncentracji działalności banku. Może to mieć szczególnie duże znaczenie w przypadku niewielkich banków, które skupiły swoją działalność na konkretnym segmencie rynku (np. branży) względnie są uzależnione od tzw. dużego klienta (np. gminy czy akcjonariusza/udziałowca). Zbyt duża koncentracja działalności powoduje, iż bank jest bardzo wrażliwy na zachwianie kondycji branży bądź klienta. Jeżeli nawet wskaźniki finansowe nie dają podstawy do wnioskowania, iż bank znajduje się w stanie zagrożenia niewypłacalnością, koncentracja jego działalności połączona z niekorzystnymi tendencjami w otoczeniu banku powinna sugerować, że utrata wypłacalności jest możliwa. Aby móc ocenić, czy sytuacja taka może wystąpić w konkretnym banku, konieczne jest przeanalizowanie struktury jego portfela kredytowego, jego bazy depozytowej (w aspekcie uzależnienia od dużego klienta), a także ocena kondycji kluczowych segmentów rynku dla jego działalności. To dopiero pozwoli stwierdzić, czy koncentracja działalności banku może zagrozić jego wypłacalności. Można również rozważać wybór innych kryteriów jakościowych.

Po stwierdzeniu na podstawie kryteriów mierzalnych i niemierzalnych, iż występuje stan zagrożenia niewypłacalnością, kolejnym etapem jest przygotowanie wniosku o udzielenie pomocy, obejmującego kompleksową analizę sytuacji ekonomiczno-finansowej banku, z uwzględnieniem zarówno czynników mierzalnych (stosowanych do tej pory), jak i czynników niemierzalnych, których wprowadzenie zaproponowano. Czynniki te – uogólniając – pozwalają zbadać jakość zarządzania i nadzoru nad bankiem, a także szanse jego rozwoju. To z kolei powinno umożliwić znalezienie odpowiedzi na pytanie: czy kłopoty banku mają charakter przejściowy czy długoterminowy, co wpływa na możliwe do zastosowania sposoby uzdrowienia banku.

5. Podsumowanie

Po przygotowaniu pierwszej wersji propozycji Departament Działalności Pomocowej poddał analizie 10 banków, które ubiegały się o pomoc, w celu określenia różnic pomiędzy wskazaniami co do istnienia stanu zagrożenia niewypłacalnością według dotychczas stosowanej i proponowanej metodologii. Wyniki wskazują na to, że w przypadku obu metodologii stwierdza się utratę wypłacalności, tylko zaś w przypadku zastosowania zmodyfikowanej metodologii można określić, że utrata wypłacalności jest prawdopodobna.

Zmiana zestawu kryteriów i sposobu ich stosowania do oceny stanu zagrożenia niewypłacalnością pozwoliłyby na bardziej zindywidualizowaną ocenę prawdopodobieństwa wystąpienia niewypłacalności. Warto dodać, iż takie zindywidualizowane podejście jest zbliżone z propozycjami Bazylejskiego Komitetu Nadzoru Bankowego w zakresie II filaru, tj. nadzorczego badania adekwatności kapitałowej. Proponowane rozwiązanie można uznać więc nie tylko za elastyczne, ale również i nowoczesne.

Każdy z omówionych zestawów kryteriów oceny stanu zagrożenia niewypłacalnością ma określone zalety i wady.

Za zasadniczą zaletę rozwiązania obowiązującego – głównie z punktu widzenia banków – można uznać przejrzystość w ocenie stanu zagrożenia niewypłacalnością. Podanie jednak ściśle określonych kryteriów mierzalnych wraz z wartościami progowymi może rodzić niepożądane zjawisko „dostosowywania” wartości wskaźników do ich wartości granicznych. Ponieważ banki mogą w większym stopniu poddawać się *moral hazard*, działałaby zasada „im gorzej, tym lepiej”. Wadą jest raczej niska elastyczność na skutek sugerowania się wartościami granicznymi i liczbą spełnionych kryteriów.

Proponowane rozwiązanie również byłoby przejrzyste – podane zostałyby informacje o tym, jakie sfery działalności banku podlegają ocenie, oraz podkreślona musiałaby być zasada niższego kosztu. Powinno to zapobiec zwiększaniu *moral hazard*. Zaletą jest możliwość elastycznego i zindywidualizowanego podejścia, w tym stosowania kryteriów jakościowych. Jako wadę można podać pominięcie oceny efektywności, jak również brak wartości granicznych, choć stosowane są wartości referencyjne.

Przyjęcie proponowanych zmian – w istniejącej bądź zmodyfikowanej wersji – pozwoliłoby potraktować, iż ocena wypłacalności powinna być przeprowadzana w sposób zindywidualizowany. Wypłacalność zależy bowiem nie tylko od wysokości współczynnika adekwatności kapitałowej, ale również od profilu ryzyka (głównie kredytowego) i zdolności do generowania zysków, co m.in. zależy od jakości aktywów. Podejście takie byłoby zbliżone z dążeniem międzynarodowych gremiów nadzorczych do oparcia pomiaru adekwatności na trzech wspomnianych już filarach. Wydaje się, iż byłoby to również wskazane ze względu na to, że banki w coraz większym stopniu będą w przyszłości stosować do celów nadzorczych swoje wewnętrzne rozwiązania, co będzie wymagało jeszcze bardziej zindywidualizowanego podejścia do oceny zagrożenia niewypłacalnością.

Problemy i poglądy

Przypisy

- ¹⁾ W czerwcu 2000 r. został powołany w Bankowym Funduszu Gwarancyjnym międzydepartamentalny zespół problemowy, którego zadaniem było przygotowanie propozycji modyfikacji kryteriów oceny stanu zagrożenia niewypłacalnością. Przewodniczącą wspomnianego zespołu miała przyjemność być autorka. Niniejsze opracowanie należy więc traktować jako efekt współpracy różnych jednostek organizacyjnych BFG, jak również osobistych przemyśleń autorki.
- ²⁾ M.in.: M. Bordo, A. Schwartz, *The performance and stability of banking systems under „self-regulation”: theory and evidence*; CATO Journal, vol. 14, no. 3/1994; J.F. Sinkey jr, *Commercial bank financial management*, Prentice-Hall 1998; A. Saunders, *Financial institution management. A modern perspective*, Irwin McGraw-Hill 1997.
- ³⁾ *International convergence of capital measurement and capital standards*, Basel Committee on Banking Supervision, July 1988.
- ⁴⁾ *Amendment to the Capital Accord to incorporate market risks*, Basel Committee on Banking Supervision, January 1996. Ryzyko rynkowe można zdefiniować jako niepewność w zakresie korzyści (zysków) wynikającą ze zmiennej sytuacji rynkowej, tzn. wahań: cen aktywów, stóp procentowych, zmienności cen (*volatility*) oraz płynności na rynku. Zgodnie z klasyfikacją Bazylejskiego Komitetu Nadzoru Bankowego ryzyko rynkowe obejmuje: (1) ryzyko kursu walutowego z tytułu wszystkich posiadanych przez bank pozycji (w tym instrumentów pochodnych); (2) ryzyko zmiany kursu papierów wartościowych księgi handlowej (dłużnych i akcyjnych) oraz związanych z nimi instrumentów pochodnych; (3) ryzyko surowcowe/towarowe (*commodity risk*), wynikające z posiadania przez bank „otwartych” pozycji w instrumentach finansowych, opiewających na ceny surowców/towarów. W regulacjach bazylejskich i UE wyróżnia się dwa rodzaje ksiąg: handlową i bankową. Księga handlowa (*trading book*) obejmuje pozycje własne w instrumentach finansowych, otwarte z zamiarem osiągnięcia krótkoterminowego zysku z rzeczywistych bądź oczekiwanych różnic pomiędzy ceną zakupu a ceną sprzedaży lub z zamiarem zabezpieczenia innych pozycji księgi handlowej albo, które instytucja posiada w celu krótkoterminowej odsprzedaży lub w celach realizacji obrotu brokerskiego. Księga bankowa (*banking book*) obejmuje pozostałe pozycje bilansowe i pozabilansowe.
- ⁵⁾ *A new capital adequacy framework (consultative paper)*, Basel Committee on Banking Supervision, June 1999 oraz *The new Basel Capital Accord (consultative document)*, Basel Committee on Banking Supervision, January 2001.
- ⁶⁾ *The new Basel Capital Accord*, op.cit.
- ⁷⁾ Ryzyko stopy procentowej części handlowej jest objęte pomiarem w ramach ryzyka rynkowego.
- ⁸⁾ M. Iwanicz-Drozdowska, *Determinanty bezpieczeństwa banków w świetle analizy wybranych kryzysów bankowych*, Warszawa 2000, s. 109–111.
- ⁹⁾ Uchwała KNB nr 2/2000 z 8 listopada 2000 r. w sprawie ustalenia normy dopuszczalnego ryzyka walutowego w działalności banków.